

نقد تحلیلی رویکردهای دوگانه رسانه‌های بین‌المللی در انعکاس تحولات جاری در جهان عرب

نوشته

محمدحسن خانی*

چکیده

تحولات سال ۲۰۱۱ م. در جهان عرب که با شورش و انقلاب مردم تونس آغاز و با سرنگونی چهار دیکتاتور (زین‌العابدین بن علی، حسنی مبارک، معمر قذافی و علی عبدالله صالح) استمرار یافت، کماکان در سال ۲۰۱۲ ادامه دارد. محققین و نویسندگان از زوایای مختلفی به تجزیه و تحلیل این وقایع پرداخته‌اند. در حالی که بخش عمده‌ای از تحلیل‌ها ناظر بر فهم چرایی و علل و عوامل بروز این تحولات است، گروه دیگری از پژوهشگران هم و غم خود را صرف تبیین نقش رسانه‌های بین‌المللی و به ویژه رسانه‌های انگلیسی و عرب زبان در این تحولات کرده‌اند. مقاله حاضر در یک مطالعه موردی و مقایسه‌ای به بررسی نحوه انعکاس این تحولات در رسانه‌های غربی و عربی می‌پردازد و هدف آن تحلیل، نقد و بررسی دوگانگی حاکم بر نحوه پوشش خبری و نوع تحلیل‌های این رسانه‌ها در انعکاس و تحلیل تحولات در کشورهای دستخوش تحولات است.

کلید واژه: بیداری اسلامی، بهار عربی، رسانه، سیاست رسانه‌ای دوگانه، بحرین، مصر، سوریه.

مقدمه

قرن بیستم میلادی به دلایل گوناگونی، نقطه عطف مهمی در تاریخ بشر در حوزه‌های مختلف سیاسی، نظامی، اجتماعی و فناوری‌های نوین از جمله فناوری ارتباطاتی و رسانه‌ای بود. در این قرن بود که پدیده‌های نوینی وارد معاملات زندگی فردی و اجتماعی جوامع انسانی شد و این پدیده‌ها زندگی اجتماعی و روابط میان جوامع، ملت‌ها و دولت‌ها را دستخوش تغییرات فراوانی ساخته است. یکی از این پدیده‌های نوظهور که قدمت آن به سستی فراتر از دهه‌های نخست قرن بیستم برمی‌گردد، رسانه است. رسانه‌ها به عنوان حاملان پیام‌های کتبی، شفاهی، شنیداری و دیداری به زودی نقش مؤثر و خارق‌العاده‌ای را نه تنها در شکل‌دهی به ذهنیت افراد جامعه،

بلکه در تعریف مناسبات و شکل‌دهی به نوع روابط جوامع با یکدیگر بر عهده گرفتند (Robins, 1996).

این نقش به هیچ‌وجه در چارچوب مرزهای ملی باقی نماند، گرچه نخستین آثار آن در تنظیم روابط میان بازیگران عرصه سیاسی در داخل کشورها نمایان شد. رسانه‌ها به سرعت توانستند بر نوع رابطه میان دولت و مردم، دولت و احزاب اپوزیسیون و نیز در تعریف جایگاه و نقش هریک از بازیگران در ذهن و ذهنیت طرف مقابل نقش بسیار حیاتی و عمده‌ای را ایفا کنند.

به جرأت می‌توان گفت که آنچه ما از آن به عنوان تلقی خود از محیط سیاسی و اجتماعی اطراف خود یاد می‌کنیم، در سایه رسانه و اثرگذاری رسانه‌ها دستخوش یک دگردیسی تمام‌عیار شده است. رسانه‌ها با جادوی سحرآمیز خود قادر گشته‌اند تا در ذهن شهروندان و مخاطبان خود عدم را به وجود و وجود را به عدم، زشت را به زیبا و زیبا را به زشت، قبیح را به ممدوح و ممدوح را به قبیح تبدیل سازند و این هنری بی‌بدیل است که هرگاه به درستی و ماهرانه از آن استفاده گردد، می‌تواند تأثیرات شگرفی بر عرصه تحولات جوامع بشری برجای گذارد. در این راستا، مقاله حاضر می‌کوشد تا با استفاده از روش تحلیل محتوا و با رویکردی به بررسی نحوه پوشش خبری تحولات جهان عرب توسط رسانه‌های مورد مطالعه پرداخته و دوگانگی موجود در موضع‌گیری‌ها و تحلیل‌ها و حتی نوعی دوگانگی در به کارگیری الفاظ و تعبیر برای توصیف این تحولات را در این رسانه‌ها نقد و بررسی کند.

۱. تحلیل مفهومی نقش رسانه‌ها در تحولات بین‌المللی

رسانه‌ها در کنار ایفای نقش فعال در حوزه تحولات سیاسی داخل کشورها قادرند تا بر تحولات سیاست خارجی در دو سطح منطقه‌ای و بین‌المللی نیز اثرگذار باشند. در حوزه سیاست خارجی رسانه‌ها در حقیقت به مثابه یک ابزار بی‌بدیل برای اثرگذاری بر افکار عمومی کشورهای مقصد ایفای نقش می‌کنند. مدل‌های اساسی در پروسه ارتباطات مبتنی بر دو نقش بنیادی هستند که از آن‌ها تحت عناوین خالقان پیام (Creators of Message) و مصرف‌کنندگان پیام (Consumers of Message) یاد می‌شود. خالقان پیام در حقیقت، منابع اصلی پیام هستند که پیام‌ها را به تحریر درآورده و آن‌ها را طراحی می‌کنند. مصرف‌کنندگان پیام همان دریافت‌کنندگان، مخاطبان (اعم از شنوندگان، بینندگان و خوانندگان) پیام‌ها هستند. رسانه‌ها و صاحبان رسانه‌ها در محیط بین‌المللی در حقیقت، در یک چنین فضایی نه تنها در نقش خالقان پیام به ایفای نقش می‌پردازند بلکه پیام‌های مدنظر خود را به گونه‌ای طراحی می‌کنند که با ذهنیت‌ها، سلايق و سطح آگاهی مخاطبان و مصرف‌کنندگان آن‌ها در کشورها و جوامع مقصد همسو و هماهنگ باشد (Shannon, 1948).

تصویرسازی (Image Building)، اقناع‌سازی (Persuasion)، و برجسته‌سازی (Agenda Setting) از تحولات و پدیده‌های گوناگون آن‌گونه که مدنظر صاحبان قدرت‌های رسانه‌ای جهانی است، تبدیل می‌شود. تعریف بازیگر خوب و بازیگر بد، در کنار تعریف دوست و دشمن و یا تهدید و فرصت، در زمره کارکردهای مهم رسانه در حوزه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل است. القای یک تصویر منفی، تهدیدگر و مستحق مجازات از بازیگر یا بازیگرانی که در جهت منافع روند مسلط در نظام سلطه حرکت نمی‌کنند، از جمله کارکردها و ویژگی‌های عملکردی رسانه‌ها در نظام بین‌الملل است. فراتر از این، رسانه‌ها قادرند تا در یک فضای خبری کاملاً کنترل‌شده مفاهیم بنیادی در روابط بین‌الملل همچون صلح، جنگ، امنیت، تهدید، صلح‌طلب، جنگ‌طلب، خشونت و خشونت‌طلب و بسیاری دیگر از مفاهیم مشابه را به دلخواه خود و در جهت اغراض و منافع خود تعریف و تحریف کنند.^۱

در یک چنین فضایی است که رسانه و سیاست‌های رسانه‌ای به یک رکن مهم و اساسی از سیاست خارجی کشورها و سیاست بین‌الملل تبدیل شده و رسانه‌ها کار ویژه منحصر به فردی در دیپلماسی پیدا می‌کنند و این پدیده‌ای است که از آن تحت عنوان دیپلماسی رسانه‌ای یاد می‌شود. نقش رسانه‌های غربی در طول جنگ سرد، یک مثال بارز و کلاسیک از چگونگی به خدمت گرفتن رسانه در نبرد ایدئولوژیک میان دو اردوگاه شرق و غرب بود.

تأسیس ایستگاه‌های رادیویی از جمله رادیو اروپای آزاد در سال‌های منتهی به پایان جنگ سرد در راستای سیاست‌های رسانه‌ای غرب به‌طورعام و ایالات متحده آمریکا به‌طور خاص، در مواجهه با کمونیسم قابل ارزیابی است.^۲ به موازات پیشرفت‌های علمی و فناورانه در عرصه فناوری رسانه و فراگیر شدن ابزارهای ارتباطاتی از قبیل شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنت، دیپلماسی رسانه‌ای نیز وارد مرحله جدیدی شد و روش‌ها و سازوکارهای جدیدی فراروی دولت‌ها قرار گرفت. این ابزار جدید در کنار بهره‌گیری از روش‌های نوین، افق تازه و بی‌انتهایی را پیش‌روی نقش‌آفرینی رسانه در روابط بین‌الملل گشود. نقش‌آفرینی شبکه آمریکایی سی‌ان‌ان در تحولات سال‌های دهه هشتاد و سرانجام، نقش آن در پوشش خبری بحران و جنگ کویت در آغاز دهه نود میلادی نقطه اوج این نقش‌آفرینی در سال‌های پایانی قرن بیستم بود.^۳ نقش‌آفرینی رسانه‌ها در تحولات پس از یازده سپتامبر ۲۰۰۱ نقطه عطف دیگری در تعامل میان رسانه و سیاست در حوزه روابط بین‌الملل به‌شمار می‌رود. در این بازه زمانی نقش‌آفرینی رسانه دارای دو ویژگی بود: ویژگی نخست آن، تنوع در منبع یا شکستن انحصار مطلق رسانه‌ای بود. ظهور و گسترش شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای در کشورهای مختلف مصداق این ویژگی بود. دولت روسیه با راه‌اندازی دو شبکه عربی و انگلیسی‌زبان، دولت چین با راه‌اندازی شبکه ۲۴ ساعته خبری، شبکه‌های الجزیره و العربیه با مخاطب قرار دادن خود در جهان عرب و فراتر

از آن در کنار شبکه‌های ماهواره‌ای عربی، انگلیسی و اسپانیولی‌زبان ایران، نمونه‌ بارزی از این تنوع است.^۴

با ظهور نسل جدید رسانه‌های دیداری و شنیداری و به ویژه تلویزیون‌های ماهواره‌ای که تحولات جهان را به طور ۲۴ ساعته تحت پوشش خبری خود قرار می‌دادند، بسیاری بر این باور بودند که نقش رسانه‌های مکتوب به ویژه روزنامه‌ها رو به افول خواهد گذارد. با این همه، سیر تحولات در عرصه رسانه خلاف این ادعا را ثابت کرد. در حقیقت، رسانه‌های مکتوب با در اختیار گرفتن فضای مجازی و با راه‌اندازی پایگاه‌های اینترنتی خود، دیگر منتظر مخاطبان خود برای مراجعه به کیوسک‌های روزنامه‌فروشی نماندند و نسخه‌ برخط خود را همزمان با خروج نسخه کاغذی از چاپخانه به روی صفحه رایانه‌های میلیون‌ها کاربر خود در سراسر جهان بردند. مزیت نسبی این روش این بود که هیئت تحریریه و سردبیری روزنامه‌ها این امکان را داشتند تا در لحظه نسبت به تکمیل، تصحیح و به روز کردن اخبار و تحلیل‌های خود اقدام کنند و به مخاطبان خود نیز این امکان را بدهند تا با ارائه بازخوردهای خود در یک تعامل دوطرفه ایفای نقش کنند.

در یک چنین فضایی بود که رقابت برای پوشش خبری و تحلیلی تحولات بیداری اسلامی و بهار عربی، فصلی جدید را در تاریخ رسانه و نقش آن در تحولات سیاسی-اجتماعی گشود.

۲. رسانه‌ها و تحولات جاری در جهان عرب

از فردای خودسوزی شهروند تونس که منجر به تظاهرات فراگیر مخالفان زین‌العابدین بن علی در تونس شد، رسانه‌های مختلف غربی و عربی اعم از روزنامه‌ها و شبکه‌های خبری ماهواره‌ای رقابت تنگاتنگ و شدیدی را برای پوشش خبری و تحلیلی وقایع از نظر خود و در راستای منافع کشورها و دولت‌های متبوع خود آغاز کردند. در یک نگاه جامع و کلی بر نحوه پوشش خبری تحولات جهان عرب از سوی رسانه‌های مطرح، دو رویکرد و راهکار عمده را می‌توان مشاهده کرد:

راهکار نخست که متعلق به رسانه‌های غربی [آمریکایی و اروپایی] است، بر پایه‌ ارائه نوعی نگاه خاص به تحولات است که ریشه این تحولات را در درون ساختار سیاسی-اجتماعی حاکم بر این کشورها جست‌وجو می‌کند. و از این منظر، براندازی حکومت‌های خودکامه و فاسد و روی کار آوردن حکومت‌های مردم‌سالار با معیارهای غربی مطالبه اصلی معترضان است. در این راستا، پوشش خبری تحولات و حوادث باید به گونه‌ای باشد تا نوک حمله اصلی معترضان را به سوی مناسبت‌های قدرت در میان بازیگران داخلی نشان داده و فساد داخلی و فراگیر حاکم بر جوامع را عامل اصلی این اعتراضات معرفی کند. نکته مهم و اساسی که در این

رویکرد وجود دارد، تلاش برای متفی دانستن یا کم‌رنگ جلوه دادن مردم به وابستگی و دست‌نشانده بودن حکومت‌ها و مآلاً مبرا دانستن قدرت‌های خارجی حامی این حکومت‌ها از هر نوع اتهامی است.

نکته اساسی دیگر در نحوه پوشش خبری این تحولات وجود دوگانگی در موضع‌گیری‌ها و تحلیل‌ها و حتی نوعی دوگانگی در به کارگیری الفاظ و تعبیر برای توصیف این تحولات است. در این نگاه دولت‌های مبتلا به در کشورهای دستخوش تحولات به دو دسته دوستان و دشمنان تقسیم می‌شوند. گروه سوم البته دولت‌هایی هستند که در زمره دوستان‌اند، اما دیگر تاریخ مصرف آن‌ها گذشته و امیدی به بقای آن‌ها نیست. در مواجهه با جوامعی که دوستان و متحدان کلیدی غرب محسوب شده و امید به دوام و استمرار حکومت آن‌ها وجود دارد، رسانه‌های غربی از یک ادبیات اصلاحات – محور با زبانی معتدل و با تجویز لزوم تغییرات آرام و تدریجی استفاده می‌کنند. در این ادبیات گروه‌های مخالف اقلیت‌هایی محسوب می‌شوند که گاهی تندرو و رادیکال و گاهی حتی تروریست معرفی می‌شوند.

در تعارض آشکار با این رویکرد، در پوشش خبری و تحلیلی تحولات در کشورهای غیردوست، دولت حاکم دولتی مستبد، خونریز و مستحق سرنگونی معرفی می‌شود که در مقابل خواست و عزم ملی و اکثریت قریب به اتفاق مردم خود ایستاده و به خواسته‌های مشروع آن تن نمی‌دهد. از گروه‌های مخالف نیز در این روایت تحت عنوان قربانیان استبداد، و قربانیان تبعیض و فساد یاد می‌شود که برای رسیدن به اهداف خود حق مشروع استفاده از هر ابزار و روش حتی جنگ مسلحانه را دارند. استراتژی خبری و تحلیلی مورد استفاده برای مواجهه با دسته سوم در واقع تلفیقی از دو گونه فوق‌الذکر است. مثال و نمونه عینی این رویکرد در نحوه پوشش خبری تحولات مصر قابل مشاهده است. در هفته‌های نخست اعتراضات مردمی در مصر، رویکرد رسانه‌های غربی بسیار به رویکرد نزدیک بود. رویکردی که بر مبنای آن دولت مبارک به انجام اصلاحات ترغیب و تشویق می‌شد و با مردم منطقه از عواقب ناشی از روی کار آمدن اسلام‌گراها سخن به میان می‌آمد.

این رویکرد اما دوام چندانی نداشت، زیرا به زودی مشخص شد که حکومت مبارک رفتنی است و دیر یا زود باید به فکر مصر پس از مبارک بود. از این به بعد بود که لزوم کناره‌گیری مستبد به محور اصلی اخبار و تحلیل‌ها تبدیل شد و مخالفان به دو دسته معتدل متمایل به غرب و تندرو و رادیکال تقسیم شده و از هر کدام تصویری خاص که با اهداف گردانندگان رسانه‌ها همخوانی داشت، ترسیم گردید.

مثال‌ها و نمونه‌های زیر که از پایگاه‌های رسانه‌های مختلف غربی و عربی استخراج شده، همگی مؤید این دوگانگی و جهت‌گیری مغرضانه و هدفمند در نحوه پوشش تحولات بیداری اسلامی و بهار عربی است.^۵ خبرگزاری آسوشیتدپرس خبری را در خصوص تحولات سوریه

نقل می‌کند که در آن واژه‌های حمام خون و خونریزی (Bloodshed and Bloodbath) واژگان کلیدی به شمار می‌روند (Associated Press, 2011/12/22).

اصل خبر چنین اظهار می‌دارد که اسد سوریه را به حمام خون تبدیل کرده است. همین کلیدواژه دقیقاً در خبر دیگری که در روزنامه *یواس‌ای‌تودی* آمده، منعکس شده است که در آن بیان شد که مخالفان اسد می‌خواهند که جهان حمام خون را در سوریه ببیند (USA Today 2012/2/12).

واژه سرکوب (Crackdown) از دیگر واژگانی است که با محاسبه دقیق و در راستای برخورد دوگانه با تحولات جهان عرب فقط برای توصیف نوع پاسخ دولت‌ها به تقاضاهای معترضان از آن استفاده می‌شود. این واژه در بسیاری از رسانه‌ها از جمله *واشنگتن پست*، *اس‌ال‌تودی*، *رویترز*، *سی‌بی‌ان* و پایگاه خبری *یاهو* به کرات به کار رفته است (Washington Post, 2011/7/13).

واژه دیگری که با همین هدف در خصوص تحولات سوریه به کار گرفته شده و دارای بار معنایی بسیار اثرگذاری بر مخاطب است، واژه *انتفاضه* یا *قیام* و *خیزش* مردمی است. خبرگزاری *رویترز* و روزنامه‌های *واشنگتن پست*، *وال‌استریت ژورنال* و نیز روزنامه *گلف‌نیوز* چاپ بحرین در زمره رسانه‌هایی قرار دارند که بیشترین تبلیغات را در این زمینه انجام داده‌اند (Washington Post, 2012/1/29).

درحالی‌که در تعریف و توصیف قیام مردم بحرین واژگانی که حداکثر ضریب استفاده از آن به چشمی خورد، واژه‌های اعتراض (Protest)، تنش (Tension) و ناآرامی (Unrest) است؛ برای مثال، در یک عنوان خبری شبکه فاکس نیوز قلع و قمع انقلابی‌های بحرین را "حمله به معترضان" قلمداد می‌کند (Foxnews, 2011/2/14). در همین راستا، نیویورک تایمز تحولات مربوط به قیام مردم بحرین را تحت‌عنوان "اخبار اعتراضات بحرین" با هدف کوچک‌نمایی این تحولات پوشش داده است. خبرگزاری *رویترز* و شبکه‌های الجزیره، *بی‌بی‌سی*، و روزنامه‌های *دیلی تلگراف*، *گاردین* و *واشنگتن پست* نیز همگی انقلاب مردم بحرین را تحت‌عنوان "اعتراض" مورد اشاره قرار داده‌اند (Reuters, 2011/3/24). خط خبری دیگری که در تحولات بحرین توسط رسانه‌های غربی و عربی دنبال می‌شود، انتساب انقلابی‌ها به ایران و وابستگی آن‌ها به تهران است. اوج این تبلیغات مزورانه و دروغین را می‌توان در مقاله‌ای به قلم *میچل بلفرید* که عنوان بحرین: "قربانی توطئه ایرانی" را برای مقاله خود انتخاب کرده است (Belfer, WS Journal, 2011/10/6).

واژه کلیدی دیگری که استفاده از آن در نحوه پوشش خبری تحولات جهان عرب واژه مستبد (دیکتاتور) است، معمولاً در توصیف رژیم‌های غیردولتی چه کل نظام حکومتی و چه شخص اول آن به کار رفته است. صفت استبدادی با ضریب استفاده فوق‌العاده زیاد برای رژیم‌های حکومتی لیبی و سوریه و برای توصیف شخصیت *معمر قذافی* و *بشار اسد* به کار رفته است؛ درحالی‌که در بسیاری از رسانه‌های غربی واژه مستبد تا هفته‌های آخر حکومت مبارک به ندرت برای وی و حکومتش به کار می‌رفت. عدم کاربرد مستبد در خصوص توصیف حکومت بحرین و پادشاه آن کاملاً مصداق دارد. تصویرسازی از رهبران حکومتی و نوع

حکومت حاکم بر کشورها فقط به متصف ساختن آن‌ها به یک واژه محدود نمی‌شود. در بسیاری از موارد واژه مستبد در قالب یک جمله با معنای بسیار فراتر و عمیق‌تر از تک‌واژه به کار می‌رود. مثال بارز آن در مقاله‌ای در *واشنگتن‌پست* دیده می‌شود که در آن عنوان مقاله این‌گونه انتخاب شده است: “آیا خودکامه سوریه قادر به انجام اصلاحات هست؟”

صرف‌نظر از اینکه نویسنده در متن مقاله چه تحلیلی را برای اقناع خواننده انتخاب کرده باشد، نوع عنوان کوتاه مقاله آن‌قدر حرفه‌ای و هدفمند انتخاب شده است که به خواننده القا می‌کند که حکومت سوریه یک حکومت تمام‌عیار استبدادی است که قابلیت اصلاح شدن را ندارد. در همین راستا، مقاله‌ای در مجله *تایم* به چاپ رسیده است که از بشار اسد تحت‌عنوان *مستبد خجول* یاد می‌کند. “مستبدی که نمی‌توان دیکته کند”، هشدار ویلیام هگ به مستبد اسد، “ذهن دوگانه یک مستبد” از جمله دیگر عناوینی است که در روزنامه‌های *گاردین* و *دیلی‌میل* و *دیلی‌تلگراف* چاپ لندن در همین راستا انتخاب شده‌اند (Guardian, 2011/5/31).

توصیف وقایع سوریه با واژه انقلاب از نخستین روزهای تحولات سوریه جلوه دیگری از تصویرسازی و برجسته‌سازی خبری از سوی رسانه‌های غربی درباره سوریه است. در همین راستا شبکه خبری بی‌بی‌سی از شهر حمص تحت عنوان پایتخت انقلاب سوریه یاد می‌کند و روزنامه *واشنگتن‌پست* تنها یک روز پس از آغاز تحولات سوریه مقاله‌ای را تحت‌عنوان “انقلاب سوریه: آغاز یک انقلاب ضد بشار اسد”، چاپ می‌کند. عناوین دیگری چون: دوربین سلاح مادر انقلاب خونین سوریه، یا انتفاضه سوریه از جمله عناوینی است که رسانه‌هایی چون بی‌بی‌سی، *هافینگتون پست*، *فاکس نیوز*، *استار تریبون*، *سی‌بی‌اس نیوز*، *الجزیره*، *یواس‌ای تودی* و *کریستین ساینس مانیتور* برای توصیف تحولات سوریه از آن استفاده کرده‌اند (CSMonitor, 15/4/2011).

نتیجه‌گیری

همان‌گونه که در این مقاله ابعاد و چگونگی انعکاس تحولات جهان عرب در سال گذشته توسط رسانه‌های غربی و عربی بررسی شد، در بخش نخست مقاله به اهمیت جایگاه رسانه‌ها در قرن بیست و یکم اشاره شد و بر نقش رسانه‌ها نه تنها در پوشش خبری—تحلیلی تحولات بین‌المللی، بلکه در شکل دادن به روند این تحولات تأکید مضاعفی صورت پذیرفت. در مقاله همچنین سابقه تاریخی کارکرد رسانه‌ها به عنوان اهرم سیاست خارجی و ابزار دیپلماتیک مورد بحث و بررسی قرار گرفت. با استناد به این مقدمات مقاله وارد بحث اصلی که تجزیه و تحلیل تطبیق نقش رسانه‌های عربی و غربی در تحولات بیداری اسلامی و بهار عربی است، شد.

بر اساس ادله و شواهد مورد استناد مقاله حاضر می‌توان چنین نتیجه گرفت که برخورد رسانه‌های غربی و عربی هیچ‌گاه در چارچوب دو اصل انصاف و توازن و در راستای انعکاس واقعیات و انتقال آن به مخاطبان خود نبوده است. پوشش خبری تحولات جهان عرب براساس

یک سیاست‌گزینشی و دوگانه و بر مبنای اهداف و منافع رسانه‌های مورد بحث و کشورها و دولت‌های صاحب شرکت‌های عظیم رسانه‌ای صورت گرفته و می‌گیرد. در مقاله نشان داده شد که رابطه مستقیم و آشکاری میان نحوه انعکاس اخبار و دوست یا غیردوست بودن کشورهای دستخوش تحولات وجود دارد. گزینش مفاهیم و واژگان و اصولاً نوع ادبیات به‌کار رفته در نقل خبر یا تحلیل تحولات هریک از کشورها تابعی از اولویت‌ها و منافع کشورهای غربی و عربی صاحب رسانه‌ها مورد مطالعه و رابطه دولت‌های متبوع آن کشورها با کشور دستخوش تحولات بوده است.

مطالعه نقش رسانه‌ها در تحولات سال گذشته در جهان عرب نشان می‌دهد که ما شاهد یک انقلاب بزرگ در تعامل میان رسانه و سیاست خارجی هستیم. تلفیق میان ابزارهای نوین در فناوری ارتباطات به طور عام و تلویزیون‌های ماهواره‌ای و اینترنت به طور خاص از رسانه یک پدیده قدرتمند و بی‌بدیل خلق کرده است که می‌تواند در حکم یک عامل اثرگذار در نظام بین‌الملل ایفای نقش کند. تحولات جهان عرب در یکسال گذشته نشان داد که این بازیگر جدیدالورود توانایی آن را دارد که در حکم و جایگاه یک کنشگر همسان دولت ایفای نقش کند و آنگاه که چند رسانه در مواجهه با یک رخداد با هم هم‌صدا و همراه شوند، دقیقاً می‌توانند در نقش یک اتحاد و ائتلاف میان چند دولت را برای حمایت از یک دولت یا با هدف از پای درآوردن و سرنگونی یک دولت به اقدام بپردازند.

بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که پوشش لحظه‌به‌لحظه و بلاانقطاع تظاهرات جوانان مصری در میدان التحرير قاهره توسط شبکه‌های خبری عربی و غربی نقش بسیار مهمی را در تشدید و تسریع حرکت اعتراضی مردم مصر در سرنگونی رژیم مبارک داشت. از همین جا به خوبی می‌توان پی برد که چرا و چگونه همین رسانه‌ها از پوشش خبری مشابه حضور مردم بحرین در میدان لؤلؤ شهر منامه استنکاف کرده و تنها به گزارش پاره‌پاره و ناقص تظاهرات در بحرین اکتفا کردند. خاموش کردن دوربین‌ها و سانسور شدید ابعاد و عمق مطالبات مردم بحرین به همراه بزرگ‌نمایی نقش نیروهای خارجی و کوچک‌نمایی ابعاد و سرکوب همه‌وهمه مصداق و تبیین‌کننده نقش بازدارنده و دوگانه رسانه‌ها در قیام مردم بحرین است.

پی‌نوشت‌ها

۱. برای مطالعه بیشتر و عمیق‌تر در این باره ر.ک: Jacobs, 1999
۲. برای آگاهی از سابقه و اهداف رادیو اروپای آزاد، ر.ک: <http://www.nytimes.com/2001/12/03/world/a-nation-challenged-news-media-radio-free-europe-hopes-to-expand-in-afghanistan.html?src=pm>
۳. در خصوص نقش رسانه‌ها در تحولات دهه هشتاد و نود از جمله نقش سی‌ان‌ان در جنگ کویت ر.ک: <http://www.azcentral.com/ent/celeb/articles/2011/01/14/20110114nightline-cnn-abc-war-american-hostages-news-gulf-iran-tv-coverage.html>

۴. روسیه با شبکه‌های عربی‌زبان روسیا الیوم و انگلیسی‌زبان روسیا تودی (Russia Today)، چین با شبکه تلویزیونی مرکزی چین (Central China TV (CCTV)، دولت عربستان با شبکه العربیه، دولت قطر با دو شبکه عربی و انگلیسی‌زبان الجزیره، و سرانجام، ایران با سه شبکه پرس تی‌وی (Press TV) به زبان انگلیسی، العالم به زبان عربی و یک شبکه به زبان اسپانیولی به دنبال جذب مخاطبان خود و اثرگذاری بر افکار عمومی منطقه و جهان در راستای اهداف خود هستند.

۵. گزیده برخی از سرخط‌های خبری مورد استفاده رسانه‌های مورد مطالعه در خصوص تحولات سال گذشته در کشورهای مختلف (بدون دخل و تصرف و به زبان اصلی):

- Aljazeera: Deaths heighten Bahrain tension
- Associated Press: Tureky says Assad turning Syria into 'bloodbath'
- BBC News: Protests on anniversary of Bahrain unrest
- BBC: Protests on anniversary of Bahrain unrest
- BBC: Homs: Syria revolution's 'capital'
- BBC: Syria: 'Our weapon is the camera' in bloody revolution
- CSMonitor: Syrian revolution spreads, with largest protests yet
- CBS News: Syrian Uprising: Why It Matters
- CNN: Syrian opposition says Bloodbath could be imminent in Homs
- FoxNews: Clashes In Bahrain Before Planned Protest Rally
- Guardian: Teenage victim becomes a symbol for Syria's revolution
- Huffingtonpost: Syrian Uprising- Assad's Forces Shoot At Refugees In Turkey
- Reuters: Bahrain says suspects say had contact with Iran
- Reuters: Bahrain serious on reform but youth violence poses obstacle
- Reuters: Bahrain unrest brings economy to standstill
- STL Today: Syrian crackdown intensifies as cease-fire nears.
- Washington Post: Syrian crackdown continues Protesters opposed to Syrian President Bashar al-Assad face violent responses from security forces
- USA Today: Activists ensure that the world sees Syria's bloodbath
- USA Today: Syria is in 'race against time' to end its uprising
- Washington Post: Syrian crackdown continues
- Washingtonpost: Syria revolution: A revolt brews against Bashar al- Assad.
- Washingtonpost: Syria uprising reaches the edge of Damascus
- Washington Post: Syrian uprising reaches the edge of Damascus
- WS Journal: Bahrain 'victim of Iranian plot

منابع

- Robins, Kevin, (1996), Into the Image: Culture and Politics in the Field of Vision. London/New York: Rutledge.
- Shanon, C.E., (1948) Mathematical Theory of Communication, Bell System Technical Journal, vol. 27.
- http://articles.cnn.com/2011-12-11/middleeast/world_meast_syria-unrest_1_anti-government-strike-local-coordination-committees-syrian-opposition?_s=PM:MIDDLEEAST
- http://news.bbc.co.uk/panorama/hi/front_page/newsid_9600000/9600000.stm
- <http://news.yahoo.com/turkey-assad-turning-syria-bloodbath-084002648.html>
- <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970204612504576608852457881450.html>
- <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/02/>
- <http://www.azcentral.com/ent/celeb/articles/2011/01/14/20110114nightline-cnn-abc-war-american-hostages-news-gulf-iran-tv-coverage.html>
- <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15625642>
- <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-17027867>
- <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0415/Syrian-revolution-spreads-with-largest-protests-yet>
- http://www.cbsnews.com/8301-501713_162-57405332/syrian-uprising
- <http://www.foxnews.com/world/2011/02/14/clashes-bahrain-planned>
- <http://www.guardian.co.uk/world/2011/may/31/syria-unrest-teenage-victim-hamza>
- http://www.huffingtonpost.com/2012/04/09/syrian-uprising-refugees-turkey_n_1411791.html
- <http://www.nytimes.com/2001/12/03/world/a-nation-challenged-news-media-radio-free-europe-hopes-to-expand-in-afghanistan.html?src=pm>
- <http://www.reuters.com/article/2011/03/24/us-bahrain-protest>
- <http://www.reuters.com/article/2011/11/13/us-bahrain-iran>

<http://www.reuters.com/article/2012/02/13/us-bahrain-police-timoney-idUSTRE81C15020120213>
<http://www.startribune.com/world/146969265.html>
http://www.stltoday.com/news/national/syrian-crackdown-intensifies-as-cease-fire-nears/article_eb0e6b00-10fe-55c6-9ec1-6f709530090b.html
<http://www.usatoday.com/news/world/story/2012-02-22/syria-bloodbath-video-journalists/53213498/1>
<http://www.video.foxnews.com/v/4544468/protests-spread-to-bahrain>
http://www.washingtonpost.com/world/scores-killed-in-syrian-offensive/2011/07/31/g1QAaGuhll_gallery.html
http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/syrian-revolt-arrives-at-the-capitals-doorstep/2012/01/29/g1QAN0kDbQ_story.html
http://www.washingtonpost.com/world/scores-killed-in-syrian-offensive/2011/07/31/g1QAaGuhll_gallery.html
http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/syrian-revolt-arrives-at-the-capitals-doorstep/2012/01/29/g1QAN0kDbQ_story.html
http://www.washingtonpost.com/blogs/blogpost/post/syria-revolution-revolt-against-bashar-al-assads-regime/2011/03/15/ABrwNEX_blog.html
www.reuters.com/article/2011/11/13/us-bahrain-iran